

A törvény

Pál és kísérete azután átmentek Frigia és Galácia földjén, mivel a Szentlélek nem engedte meg nekik, hogy hirdessék az Igét Ázsiában. Erre Mizián áthaladva lementek Tróászba. Egy éjjel látomás jelent meg Pálnak, egy macedón férfi állt előtte, és ezekkel a szavakkal kérte őt: „Jöjj át Macedóniába, légy segítségünkre!” (ApCsel 16,6–10)

A páli misszió ezen epizódjának mély értelme van: az Isten akarata, hogy a kereszténység Európa felé terjedjen. Ezáltal lett a kereszténység görög-római, később pedig európai vallássá. A zsidósággal és a kelet-ázsiai vallásokkal ellentétben, az ókori Perzsiától kezdve a nyugati kultúra nincs olyan rituális és szertartási előírásokhoz kötve, amelyek ételekre, italokra és különböző mosakodásokra vonatkoznak (Zsid 9,10), mert az európai felfogás szerint az ember mindent megehet, amit a húspiacon árulnak, anélkül, hogy lelkiismereti okokból bármit is kérdezzetne, mert az Úr a Föld és annak teljessége (1Kor 10,25–26). A paulinizmusnak és más őskeresztény irányzatoknak egyik főadata az volt, hogy érveket szolgáltatassanak a „Törvénytől szabad” felfogás ideológiájához. A kereszténység története során változott ugyan az ideológia, de egészében véve fenn kellett maradnia, mert a „Törvénytől szabad” életfelfogás jellemző az európai civilizációra. Ha a kereszténység először a keleti, ázsiai tájak felé terjeszkedett volna, a zsidó előírásokból rituális szertartási törvény fejlődött volna ki, hogy ott eredeti vallássá válják.

Elhibázott volna, ha megtagadnók az őszinte megértést azoktól a keresztény gondolkodóktól és kutatóktól, akiknek azt a tényt kellett feldolgozniuk, hogy vallásuk alapítója törvényhű zsidó volt, aki sohasem állt az előtt a kényszerűség

előtt, hogy a zsidóságot az európai életmódhoz igazítsa. Természetesen Jézus viszonya a Törvényhez és annak előírásaihoz sajátságos problémákkal terhes, de ez minden hívő zsidónál így van, ha zsidóságát komolyan veszi. Látni fogjuk, hogy Jézusnak a Törvénnyel kapcsolatos álláspontja az evangéliumokban az új megvilágítás és a későbbi átfestések révén gyakran fölismerhetetlenné vált. Ám szinoptikus evangéliumaink – amennyiben saját koruk fényében olvassuk őket –, még őrzik a törvényhű zsidó Jézus képét.

Alig ismert tény, hogy a szinoptikus Jézus sohasem vét a Törvény korabeli gyakorlata ellen. Egyetlen kivétel a szombati kalásztépés. Az eredeti elbeszélést Lukács adja vissza a leghívebben (6,1–5): *Egy szombaton gabonaföldeken ment át, és tanítványai kalászkot tépdestek, tenyerük között morzsolták, és ették. Akkor szóltak neki⁵¹ némely farizeusok: Miért tesznek ők olyat, amit nem szabad szombaton tenni?* Az általános felfogás azt tartotta, hogy a szombaton lehullott kalászkot csak az ujjakkal szabad szétdörzsölni, de Jehuda rabbi nézete szerint, aki mint Jézus, galileai volt, ez „tenyérrel” is megtehető.⁵² Némely farizeus tehát hibáztatta Jézus tanítványait, akik nyilván a Galileában honos tradíció szerint cselekedtek. Az eredeti elbeszélés görög fordítója mármost nem ismerte a nép szokásait, és a szemléletesség végett a jelenetbe iktatta a kalászkot letépését – nem is sejtve, hogy ezzel beillesztette a szinoptikus tradícióba a Törvény egyetlen megsértését.

Az evés előtti kézmosás esetében a szinoptikus tradíció vétlen a félreértésben. A kézmosás parancsolata voltaképpen nem tartozik sem az írásba foglalt, sem a szóbeli tanhoz; Jé-

zus korában ez a mondat volt érvényben: „Az evés előtti kézmosás szabad választás tárgya, de evés után a víz kötelező.”⁵⁴ E szokás esetében rabbinikus előírásról van szó, amely feltehetően a Jézus előtti generáció idejében lépett életbe.

A korabeli falusi farizeusok között még a „legmerevebb” is értetlenül rázta volna a fejét, ha valaki azt állította volna, hogy Jézus megtörte Mózes törvényét azáltal, hogy tanítványai nem mindig mosnak kezet evés előtt. A zsidó előírások hierarchikus rendje felől nézve az írástudók a Jézussal való párbeszédben a kézmosást csupán *a vének hagyományának* (Mk 7,5) nevezték. Jézus is korának fogalmi nyelvén beszélt, amikor a kézmosás rabbinikus rendelkezését – amely akkoriban nem volt kötelező – az *emberek hagyományának* (Mk 7,8) nevezte, szemben az Isten írásos és szóbeli tanának parancsolataival.

Az evés előtti kézmosás rendelkezése már csak azért sem lehetett általánosan kötelező, mert azon tisztasági előírások közé tartozott, amelyek nem minden zsidóra vonatkoztak, hanem a zsidók bizonyos csoportjai önkéntesen vették magukra egész életükre. E kötelezettségek fokozata és mértéke különböző volt; szigorúan véve a farizeusok körében a rituális tisztaság szabályai sokkal enyhébbek voltak, mint az esszénus közösségei. Ezért érthető, hogy Jézus a kézmosásról szóló vitában rögtön általánosságban vette szemügyre a tisztulásoknak ezt a kategóriáját: *Nem az teszi tisztátalanná az embert, ami bemegy a száján, hanem ami kijön a szájából, az teszi tisztátalanná az embert.* (Mt 15,11) Tehát Jézus mondásának semmi köze sincs a zsidóság parancsolatainak állítólagos felfüg-

gesztéséhez, hanem a farizeusokkal szemben gyakorolt kritikájához tartozik. Az az általános igazság, hogy a rituális tisztaság tökélyre vitt szigora éppenhogy az erkölcsi renyhé-
séget mozdíthatja elő, érvényes a Jézus korára is. Egy korabeli zsidó szerző³⁴ bizonyára a farizeusokra gondolt, amikor „romlott és bűnös emberek”-ről beszélt, „akik azt mondják, hogy ők igazak... önmaguknak tetszenek, képmutatók minden cselekedetükben... Kezüik és szívük mocskos dolgokat művel, s ajkuk nagyzóan kérkedik – és közben mégis azt mondják: Meg ne érints, nehogy tisztátalanná tégy!” Itt is, akárcsak Jézusnál, hangsúlyt kap az ellentmondás, ami az erkölcsileg tisztátalan gondolkodás és beszéd, valamint a rituális tisztaság szenvedélye közt feszül. Ugyanerről Jézus egy más alkalommal ezt mondta: *Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert megtisztítjátok a pohár és a tál külsejét, belül pedig tele van rablásvágygal és féktelenséggel. Vak farizeus, tisztítsd meg először a pohár és a tál belsejét, hogy azután a külseje is tiszta legyen!* (Mt 23,25–26) Nevezte őket vak vezetőknak is, akik megszűrik a szűnyogot, a tevét pedig lenyelik (Mt 23,24). Az utóbbi mondat közmondásszerűen cseng, s talán nem Jézus fogalmazta meg először azt a mondást sem, hogy mi teszi az embert valóban tisztátalanná.

Mivel ennek a mondásnak, nem egészen jogtalanul, általában nagy fontosságot tulajdonítanak, nézzük, mi lehetett az értelme Jézus ajkán. Jézus – ahogyan ez szokás volt – áldást szokott mondani a bor és kenyér felett. Vajon ugyanakkor úgy vélte, hogy maguk a tárgyak vallásilag semlegesek? Néhány évtizeddel később Rabban Johanan ben Zakkaj ezt

mondta a tanítványainak: „Az életben nem a halott tesz tisztátalanná, és nem a víz tesz tisztává, mert ez a királyok királyának rendelete; Isten azt mondta: Egy rendelkezést megállapítottam, egy rendeletet elrendeltem; egy embernek sincs joga, hogy rendelkezésemet áthágja; mert meg van írva:⁵⁵

»Ez a Tóra rendelkezése, amelyet megparancsolt az Úr!«” Jézus ezt így nem mondhatta volna, többek között azért sem, mert számára túl racionalisztikus lett volna ez a megfogalmazás. Egyelőre csak azt mondhatjuk, hogy Jézus számára az erkölcsi érték minden rituális értéket messze túlszárnyal, ám biztos nem ez a végső igazság – kívánt-e egyáltalán Jézus ilyen éles, elméleti kategóriákban gondolkodni?

A kézmosásnál⁵⁷ és a kalásztépésnél a tanítványok azok, akik kevésbé szigorúak a Törvény gyakorlásában. Általában ezt sem veszik figyelembe. S amikor a Mestert figyelmeztetik a tanítványok hanyagságára, ő nemcsak a tanítványokat veszi védelmébe, hanem frontális támadással válaszol, melynek szigorúsága nincs arányban a megesett aprósággal. Jézus tehát megragadja az alkalmat, hogy egy elvi kérdést tisztázzon. Eközben feleletei nem olyan forradalmiak, ahogyan azt egy avatatlan megfigyelő gondolná. A tisztáról és tisztátalanságról való mondás szinte népi erkölcsi bölcsesség, Jézusnak a szombati kalásztépés vitája során mondott szentenciája pedig teljesen a mérsékelt írástudók nézete szerint való. Jézus akkor többek közt kijelentette: *A szombat lett az emberért, nem az ember a szombatért, tebbát az ember ura a szombatnak is.* (Mk 2,27–28) Az írástudók is így vélekedtek: „Nektek van ajándékozva a szombat, nem pedig ti a szombatnak.”⁵⁸

Jézus maga is teremtett megfelelő alkalmakat a túlzottan kegyesek elleni pedagógiai támadásaihoz. Ezt tette például az egyik szombati gyógyítása során. Hogy megértsük az esemény menetét, tudnunk kell, hogy ha az életveszély akár legkisebb gyanúja fennállt, mindenfajta gyógyítás meg volt engedve szombaton is. Egyéb esetekben mechanikus eszközöket tilos volt ugyan alkalmazni, a szó általi gyógyítás azonban szombaton is meg volt engedve – még veszélytelen betegség esetén is. Jézus a szinoptikus evangéliumok szerint gyógyításai során mindig ehhez tartotta magát.³⁹ Nem így a történetileg kevésbé érdekelt Jánosnál, aki említést tesz a vak meggyógyításáról; elbeszélése emlékeztet a Márknál található hasonló történetre (8,22–26). János szerint (9,6) Jézus a férfit úgy gyógyította meg, hogy a földre köpött, sarat csinált a nyálból, és rákenete a sarat a vak szemére. Márkkal ellentétben János még hozzáfűzi: *Az a nap, amelyen Jézus a sarat csinálta, és megnyitotta szemét, szombat volt... Erre a farizeusok közül néhányan azt mondták: „Nem Istentől való ez az ember, mert nem tartja meg a szombatot.”* (Jn 9,14–16) Ha Jézus valóban így cselekedett volna, a farizeusok kifogása a maguk szemszögéből érthető volna. Ám Jézus szándéka, mint mondtuk, nem az volt, hogy megtámadja a Mózes törvényét, hanem az, hogy példaszerűen leleplezze a túlzottan kegyesek önfejlését. Ehhez keresett és talált is alkalmakat. *Egy másik szombaton bement a zsinagógába, és tanított. Volt ott egy ember, akinek a jobb keze sorvadott volt. Az írástudók és farizeusok figyelték Jézust: gyógyít-e szombaton, hogy ily módon találjanak valamit, amivel vádolhassák... Jézus így szólt hozzájuk: „Megkérdezem tőletek: szabad-e szombaton jót ten-*

ni?" És így szólt a beteghez: „Nyújtsd ki a kezedet!” Ő kinyújtotta, és meggyógyult a keze. Azok pedig tanácstalanok lettek, és arról beszéltek egymás között, hogy mit tegyenek Jézussal. (Lk 6,6-11)

A gyógyítóként már ismert Jézus szombaton a zsinagógában ráakad egy emberre, akinek sorvadt a keze, aki tehát krónikusan, nem pedig veszélyesen volt beteg. Mármost meg fogja-e gyógyítani ezt az embert? Megtette ugyan, de szavai által, ami meg volt engedve. Eközben mind cselekedetével, mind mondásával megmutatta, hogy mi a szombat értelme. Természetesen ezzel is ingerelte a kegyeskedőket, akik így nem tudták őt egy tiltott cselekményen rajtakapni. Egyébként az eredeti elbeszélés a farizeusokat sem említi kifejezetten.⁶⁰ Ezt a világos tényállást mármost Márk érthetetlenül eltorzítja – s Márkot aztán követi Máté is. A kegyeskedők tehetetlen tanácstalansága helyett ott így végződik a történet: *A farizeusok pedig kimenve, a Heródes-pártiakkal együtt azonnal arról tanácskoztak, hogyan végezzenek vele.* (Mk 3,6) Ez világos utalás az eljövendő keresztre feszítésre (vö. Mk 15,1). A farizeusok efféle reakciója azonban igen valószínűtlen. Közülük még a legbőszebbek sem határozták volna el, hogy elveszejtsék Jézust azért, mert szombaton egy – ráadásul engedélyezett – gyógyítást vitt végbe. Ezért ez esetben Lukácsot (6,11) kell előnyben részesítenünk.

Jézus tehát az élet erkölcsi oldalát hangsúlyozta a Törvény gyakorlásának merőben formalista oldalával szemben. Ezt az előzetes megállapítást kissé el is mélyíthetjük, ha elhagyjuk a Törvény kérdéseit, és megemlítjük Jézus két másik vitáját. Az elsőből hasonlóan harcias mellézköngye érezhető, mint a

leszáradt kéz meggyógyításakor mondott szavából. És *ime, vitték hozzá egy bénát, aki ágyban feküdt. Amikor Jézus látta hitüket, így szólt a bénához: „Bízzál, fiam, megbocsáttattak bűneid.”* Ekkor néhány frásztudó így szólt magában: *„Ez Istent káromolja! Ki bocsáthatja meg a bűnöket, ha nem az Isten egyedül?”* Jézus pedig, mivel ismerte gondolataikat, ezt mondta: *„Miért gondoltok gonoszt a szívetekben? Ugyan mi könnyebb, ezt mondani: Megbocsáttattak bűneid! – vagy ezt mondani, Kelj fel, és járj! Hogy pedig megtudjátok, hogy az embernek¹ van hatalma megbocsátani a bűnöket a földön – így szólt a bénához: kelj fel, vedd az ágyadat, és menj haza!”* „Az pedig felkelt, és hazament. Mindnyájan megrettentek, és dicsőítették az Istent, aki ilyen hatalmat adott az embereknek.” (Mt 9, 1–8)

Miként a leszáradt kéz meggyógyításának történetében, Jézus ezúttal is összekötötte egymással a szót és a cselekedetet. A gyógyítás nem öncél, hanem egy tanítás döntő bizonyítéka. Mivel úgy hitték, hogy a betegségek az elkövetett bűnök következményei, a bűnbocsánat a gyógyulást jelentheti. A béna meggyógyítása által Jézus azt bizonyította, hogy Isten megadta az embernek a hatalmat arra, hogy saját erejéből bűnöket bocsásson meg, amelyek semmiféle kapcsolatban sincsenek a megbocsátóval. Fontos az is, hogy Jézus akkor bocsátotta meg a beteg bűneit, miután látta a hitet a jelenlevőkben és – úgy látszik – a betegnél is. Jézus eredeti szavaiban soha nincs szó a Jézus személyébe vetett hitről, ahogyan azután ez a kereszténységben magától értetődő lett, ám a hit mint olyan hatalmát már Jézus felismerte: *Ha akkora hitetek volna, mint egy mustármag, és azt mondanátok ennek a hegynek: Menj innen oda! – odamenne.* (Mt 17,20)

A másik vitában is a bűnök megbocsátásáról van szó. Jézust azzal gyanúsították, hogy azért sikerülnek gyógyításai, mert a gonosz lelkeket Belzebub, a gonosz lelkek fejedelme által űzi ki. Erre a vádra többek között ezt válaszolta: *Ha valaki az ember ellen szól valamit, annak is megbocsáttatik, de aki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsáttatik meg sem ebben a világban, sem az eljövendőben.* (Mt 12,32) Ez a mondás, amelynek megvannak a párhuzamai a zsidó irodalomban,⁶² azért jelentős, mivel Jézus megkeresztelkedése óta a Szentlélek birtokában tudta magát. Fontos ez a mondás azért is, mert ismételten rámutat, mire akar János utalni a vitáiban, még az olyanokban is, amelyekben a Törvény gyakorlásáról van szó. Látjuk: az emberről, a bűnéről és a hatalmáról.

A szóbeli és írásos hagyományozódás során a Jézus vitáiban föllépő ellenfelek egyre élesebb kontúrokat kaptak, és egyre inkább elrajzolták őket. Ha az eredeti elbeszélésben a helyi bigott vallásosság önjelölt prókátorai voltak, a későbbiekben mint írástudókat és farizeusokat szerepeltetik őket.⁶³ Érdeemes nyomon követni a szövegek fokozatos alakulását, hogy meglássuk: hogyan lesznek Jézus ellenfelei egyre inkább ellenségeivé, akiket nemegyszer mélységes gonoszság hat át, s végül egyetlen céljuk Jézus megbuktatása és megsemmisítése lesz.

Egyébként bizonyos mértékben joggal nevezhetjük Jézus vitapartnereit farizeusoknak. Szűkebb értelemben azonban a farizeusok olyan közösség voltak, amelynek tagjai, mint erről már esett szó, önkéntesen bizonyos tisztasági előírásokat és más kötelezettségeket vállaltak magukra. A farizeusok

közössége Jézus idejében közel 6000 tagot számlált. Eredete az i. e. II. századba nyúlik vissza. Azokban a viharos időkben a farizeusok szembeszálltak a makkabeusi uralkodóházzal, amely a szadduceusok vallási-politikai irányzatával szövetségbe, polgárháborúba keveredtek, melynek az lett a vége, hogy a szadduceusok Jézus idejében a papi arisztokrácia kicsiny, de nagy hatalmú csoportját képezték a jeruzsálemi templomban, miközben a farizeusok az egész nép tanítóivá lettek. Ez azért sikerült nekik, mert tudatosan azonosultak a nép hitével: a farizeusi világszemlélet alapján véve megfelelt a nem szektás, általános zsidóságnak, viszont a szadduceusok, ha szabad ezt mondani, ellenforradalmi csoporttá váltak; tagadták a szóbeli hagyomány érvényét, az örök életbe vetett hitet pedig dajkamesének tekintették. A farizeusok nem azonosak ugyan az írástudókkal, a későbbi rabbikkal, de gyakorlatilag egy egységnek tekinthetjük őket.

Csupán két embert ismerünk, akik önmagukat farizeusnak nevezték, mégpedig a történész Josephus Flaviust⁶⁴ és Pált;⁶⁵ ők viszont nem egészen tipikus farizeusok. A rabbikat saját irodalmuk nemigen nevezi farizeusoknak. Például Pál tanítója, Rabban Gamáliel neveztetik csak így az Apostolok Cselekedeteiben (5,34), és fia, Simon, Josephusnál.⁶⁶ Ez legalábbis részint onnan ered, hogy a „farizeus” megjelölés többnyire negatív tartalommal volt terhes.

Ha akkoriban azt mondták: „farizeus”, rögtön vallási kép-mutatóra gondoltak. Halála előtt Alexander Jannaeus szadduceus király a feleségét nem a voltaképpeni farizeusoktól óvta, hanem azoktól a „színlelőktől”, akiknek cselekedetei

olyanok, mint a Zimriéi, s eközben, mint Fineás,⁶⁷ jutalmat igényelnek.⁶⁸ A szadduceus király „színlelők”-ről beszélt; az esszénusok „mázolóknak” nevezték a farizeusokat,⁶⁹ Jézus pedig azt mondta: *Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert hasonlók vagytok a meszelt sírokhoz, amelyek kívülről szépek látszanak, de belül tele vannak halottak csontjaival és mindenféle tisztatlansággal. Így kívülről ti is igaznak látszotok az emberek szemében, de belül tele vagytok képmutatással és törvényszegéssel.* (Mt 23,27–28)

A szadduceus király különbséget tett a „színlelők” gonosz cselekedetei és amaz igényük között, hogy igazakként becsüljék őket. Az esszénusok is elítélték a farizeusok cselekedeteit: *„És ők tévútra viszik a Te népedet, mert simulékony beszédek tartanak nekik. Ámitók csábítják el őket, és belátás nélkül buknek el, mert csalásból állnak cselekedeteik.”*⁷⁰ Jézus a farizeusok képmutatását a tanításuk és cselekedeteik közti ellentétben látta, *mert ők mondják, de nem cselekszik.* (Mt 23,3)

Érdekes, hogy ugyanez a farizeusellenes polemika megtalálható a rabbinusi irodalomban is, amely pedig voltaképpen farizeusi. A farizeusok hét fajtájának talmudi listája⁷¹ voltaképpen öt variáció a képmutatás témájára – a képmutatás utolsó két típusát a farizeusok két pozitív típusa helyettesíti. Nem véletlen tehát, hogy a farizeusok ellen mondott beszédében (Mt 23,1–36) Jézus a farizeusokat hétszeres „jaj”-jal szólítja meg. A talmudi lista első típusa a „váll-farizeus, aki a parancsolatokat a vállakra felrakja”⁷² Jézus is azt mondta, hogy a farizeusok *súlyos és elbordozhatatlan terheket kötnek össze, és az emberek vállára rakják, de maguk az ujjukkal sem akarják azokat megmozdítani.* (Mt 23,4)

Az esszénus irodalom is tele van a legkeserűbb támadásokkal a farizeusok pártja ellen (anélkül, hogy a „farizeus” szót említenek). „Szemforgató írásmagyarázók”-nak nevezi őket, cselekedeteiket képmutatónak bélyegzi, „ámító tanftásuk, hazug nyelvük és hamis ajkuk” révén sikerült csaknem az egész népet tévútra vezetniük.⁷³ Eközben „elzárják a szomjazók előtt az ismeret italát, és ecettel itatják őket szomjúság ellen”.⁷⁴ Ez Jézus szavaira emlékeztet: *Jaj nektek, törvénytudók, mert magatokhoz vettétek az ismeret kulcsát: ti nem mentek be, és azokat is megakadályoztátok, akik be akarnak menni.* (Lk 11,52; vö. Mt 23,13) Egyébként azonban a farizeusok elleni esszénus támadás és Jézus kritikája közt igen nagy a különbség. Az esszénusok élesen elutasítják a farizeusok tanítását, Jézus viszont azt mondotta: *Az írástudók és farizeusok a Mózes székeibe ülnek. Tehát mindazt, amit mondanak, tegyétek meg és tartsátok meg, de cselekedeteiket ne kövessétek, mert beszélnek ugyan, de nem teszik.* (Mt 23,2–3)

Jézus a farizeusokban Mózes örökösait látta, s ezért mondotta hallgatóinak, hogy kövessék tanításaikat az életben. Ez érthető, mivel Jézus, noha – látni fogjuk – az esszénizmus közvetve hatással lehetett rá, alapjában véve mégis az általános, nem szektás zsidóságban gyökerezett, ennek világszemlélete és életgyakorlata pedig a farizeusoké. Mégis hamis volna, ha Jézust – a szó tágabb értelmében – egyszerűen farizeusnak neveznénk. Még ha farizeuskritikája nem oly elienséges is, mint az esszénusoké, és ha nem oly elutasító is, mint azé a kortárs irodalomé, melyből fentebb idéztünk, Jézus a farizeusokat mégis úgyszólván kívülről látta, és nem

azonosította magát velük. Még lesz szó a karizmatikus, csodatevő Jézus és az intézményes zsidóság közti szükségszerű feszültségről; azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a Királyságról szóló igehirdetésének forradalmi eleme ezt a feszültséget csak erősítette. Az is ki fog derülni, hogy Jézus voltaképpen tanítása miként kérdőjelezte meg a társadalom oszlopait. De mindez nem formálta a feszültséget ellentétté, s nem fajult ellenségeskedéssé.

Még ha nem volna is lehetséges, hogy filológiai módszerekkel könnyedén eltávolítsuk a forrásainkban található retusálásokat, akkor is nehezen volna érthető a „farizeusok és írástudók” Jézus iránti mélységes ellenségeskedése, melynek állítólag része volt Jézus halálában is. Természetesen a farizeusok közt is voltak kisszerű lelkek – hol nincsenek? –, akik szemében gyanús volt a csodálatos férfiú, s szívesen rajtakapták volna valamely tiltott cselekményen, hogy a rabbinikus bíróság elé vihessék. Jézusnak azonban mindig sikerült olyképp megmondania a véleményét, hogy ne adjon nekik támpontot üldözésre. Aki ismeri a korabeli írástudókat, az tudja, hogy vezetőik nem voltak ugyan hibátlanok, kicsinyesnek azonban aligha tekinthetők.

Ha Jézus az utolsó makkabeus királyok viharos napjaiban élt, lehetséges lett volna, hogy a farizeusok üldözzék, mivel egy messiási mozgalom feje volt. Amikor a farizeusok Salome Alexandra királynő alatt hatalomhoz jutottak, egyáltalán nem kímélték szadduceus ellenfeleiket, és a holt-tengeri tekercsekből most már tudjuk, hogy az esszénusok ellen is szabályszerű üldözésbe kezdjenek. Ám Jézus korában ez már

a múlté volt, s a farizeus kortársak szégyellték. *Egy szép beszédet tartott erről Jézus: Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert síremlékeket emeltek a prófétáknak, és felekesítitek az igazak sírköveit, és ezt mondjátok: Ha atyáink idejében éltünk volna, nem vetünk volna részt velük a próféták vérének kiontásában. Így magatok ellen tanúskodtok azzal, hogy fiai vagytok a próféták gyilkosainak.* (Mt 23,29-31)⁷³

Azt a bizonyítványt, amit korának farizeusairól önkéntelenül kiállított, megerősítik a Jézus peréről szóló híradások is. Gyakorta szem elől tévesztik, hogy a farizeusok, akiket az evangéliumok oly gyakran Jézus ellenfeleiként emlegetnek, hiányoznak a Jézus úgynevezett peréről szóló valamennyi tudósításból. Hogy milyen könnyű lett volna ezekbe a meglehetősen kései tudósításokba becsempészni „a farizeusok” szót, mutatja a kevésbé történeti János, aki nem riadt vissza attól, hogy Jézus elfogatásáról ezt írja: Júdás tehát maga mellé vette a katonai csapatot, a főpapoktól és farizeusoktól küldött templomi szolgálkat, és odament fáklyákkal, lámpásokkal és fegyverekkel (Jn 18,3).

Talán világosabban látjuk annak okát, miért is kerültek el nem csupán az ősi tudósítások, hanem a három első evangélium is a farizeusok említését Jézus perében, ha emlékeztünkbe idézzük a farizeusoknak a keresztény gyülekezet első évtizedeiben vállalt szerepét. Amikor a szadduceus főpap üldözőbe vette az apostolokat, a farizeus Rabban Gamáliel fogta pártjukat, s mentette meg őket (ApCsel 5,17-42). Amikor Pált a jeruzsálemi nagytanács elé vitték, azzal mentette meg az életét, hogy a farizeusokra hivatkozott (ApCsel

22, 30–23, 10). Amikor azután 62-ben Jakobot, Jézus testvérét és valószínűleg még más keresztényeket is jogellenesen kivégeztette a szadduceus főpap, a farizeusok a királyhoz fordultak – és az leváltotta a főpapot.⁷⁶

Ha az utóbbi eseményt a két korábbival együtt szemléljük, aligha szabadulhatunk attól a benyomástól, hogy a farizeusok az első keresztények üldöztetésében a szadduceus főpapok nyilvánvalóan igazságtalan, zsarnoki kegyetlenkedésének további bizonyítékát látták, és ebből erkölcsi-politikai fegyvert kovácsoltak ellenük – a politika nem mindig rossz dolog. Ebből magyarázható a láthatóan konzekvens farizeusi ellenállás a szadduceus főpapok által indított keresztényüldözés ellenében, ami egyikőjüknek a hivatalába került. Annak oka, hogy az első keresztények „Éris almájává” lettek a két zsidó párt között, abban keresendő, hogy a farizeusok már Jézus kiszolgáltatását a rómaiaknak főpapi önkényeskedésnek tekintették. Tehát feltételezhetjük, hogy a farizeusok az első három evangéliumban azért nem fordulnak elő Jézus vádlóiként a perben, mivel akkoriban – még az I. század nyolcvanas éveiben is – tudták, hogy a farizeusok nem értettek egyet Jézus kiszolgáltatásával a rómaiaknak. A szinoptikus evangéliumok valószínűleg azért hagyták ki a farizeusokat Jézus peréből, mert egyébként hitelt vesztenek volna. A farizeusi tiltakozás tényét szintén nem említhették, mivel Jézus történetét korábban farizeusellenesre stilizálták.

Gyakran adódnak igen különös változások egy-egy mozgalom története során. Még a II. században is voltak zsidó származású keresztények, akik továbbra is Mózes törvénye

szerint éltek, gúny céltábláiként,⁷⁷ később az Ótestamentum törvényei minden keresztény számára tiltva voltak – noha Jézus azt mondta: *Bizony mondom néktek, hogy amíg az ég és a Föld el nem múlik, egy ióta vagy egy vessző semvész el a Törvényből, míg minden be nem teljesedik. Tehát ha valaki a legkisebb parancsolatok közül akár csak egyet is eltöröl, és úgy tanítja az embereket, az a legkisebb lesz a mennyek királyságában, ha pedig valaki ezeket megtartja és tanítja, nagy lesz a mennyek királyságában.* (Mt 5,18–20)

A zsidó parancsolatok egyházi megszüntetése azzal függ össze, hogy közben a kereszténység a nem zsidók vallásává lett. Az antik világban még nagyon sokan a zsidók Istenében látták az egyetlen igaz Istent. Sokan meg merték tenni az utolsó lépést is, és egészen áttértek a zsidóságra. Hillél szelíd iskolája jóakarattal szemlélte a nem zsidók áttérését a zsidóságra; ellenben Sammai iskolája lehetőleg meg akarta nehezíteni ezt. A következő szavak tanúsága szerint Jézus Sammai iskolájával együtt a szigorú álláspontot vallotta: *Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert bejártok a tengert és a szárazföldet, hogy egyetlen pogányt zsidó hitre térítsetek, és ha ez megtörtént, a gyehenna fiává teszitek, kétszerte inkább magatoknál.* (Mt 23,15) Ha egy nem zsidó az erkölcs bizonyos alaptörvényei szerint él, annak ellenére, hogy nem követte Mózes törvényeit, üdvözülni. A prozelita, a zsidóvá lett nem zsidó viszont, mint minden zsidó, kötelezve van a Törvényre. Ha egy prozelitának nem sikerül tökéletesen követnie a Törvényt, amire korábban, nem zsidóként, semmi sem kötelezte, a zsidóságra való áttérése azt eredményezte, hogy a *pokol fiává* lett, és fölöslegesen eljátszotta üdvösségét.

Amennyire a forrásokból megítélhetjük, Jézus nem volt valami nagy véleményrel a nem zsidókról, a „népek”-ről,⁷⁹ akiket gazdasági szempontból aggaszt a jövő, és nem tudják, hogy a holnap majd aggódik magáért (Mt 6,32–34); ledarálják imáikat, mert azt gondolják, hogy bőbeszédűségükért hallgattatnak meg (Mt 6,7); nem ismerik a felebaráti szeretet zsidó parancsolatát, s csak barátaikkal érintkeznek (Mt 5,47). Az első és a harmadik mondásnál az az ember érzése, mintha Jézus az európai társadalomra részben mindmáig jellemző hibákról beszélne. Egy további, igen mély értelmű mondás nyilván főként a rómaiakra vonatkozik. Amikor a tanítványok arról vitáztak, ki közülük a nagyobb, Jézus azt mondta nekik: *Tudjátok, hogy a népek fejedelmei uralkodnak rajtuk, és a nagyok hatalmaskodnak rajtuk. De közöttetek ne így legyen: hanem aki naggyá akar lenni közöttetek, az legyen a szolgátok, és aki közöttetek első akar lenni, az legyen a rabszolgátok. Mint ahogy az ember sem azért van itt, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon.* (Vö. Mt 20,24–28)⁸⁰ Jézus mondása az ótestamentumi szólás mély átértelmezése. A nagyobbik fog szolgálni a kisebbnek (1Móz 25,23) – ez a jóslat az idősebb Ézsau az ifjabb Jákob alá való rendeltetésére vonatkozik. Jézus idejében Ézsau Rómát értették. Jézus tehát azt akarja mondani, hogy a népek római uralkodójának hatalma van fölöttük, de számunkra azt jelenti a bibliai Ige, hogy a nagy szolgáljon a kisebbnek, hisz azért van itt az ember.

Az elmondottakból tehát érthető, miért parancsolta meg Jézus a tizenkettőnek: *Pogányokhoz vezető útra ne térjete le, samaritánusok városába ne menjete be, inkább menjete Izrael házána*

elveszett jubaikhoz. (Mt 10,5–6)⁸¹ Jézusnak e szavai gyaníthatólag nem csupán a nem - zsidóknak szóló igchirdetésre vonatkoznak, hanem a gyógyításra is, ami szintén a tanítványok feladatai közé tartozott. Jézus mindenesetre nem szokott pogányokat gyógyítani. Egy ízben egy sziro-föníciai asszony kérte, hogy gyógyítsa meg lelkibeteg leányát. Akkor ő megismételte azt, amit tanítványainak mondott volt: *Én nem küldettem máshoz, csak Izrael házának elveszett jubaikhoz.* De a nő nem hagyta annyiban, leborult előtte és kérte: *Uram, segíts rajtam!* Jézus erre így válaszolt: *Nem jó elvenni a gyermekek kenyerét, és odadobni a kutyáknak.* A nő azonban azt mondta: *„Úgy van, Uram! De hiszen a kutyák is esznek a morzsákból, amelyek uruk asztaláról hullanak.”* Az asszony szavai mély benyomást tettek Jézusra – és a leánya abban az órában meggyógyult (Mt 15,21–28).

Ezen kívül még csak egyszer van arról szó, hogy Jézus meggyógyított egy nem zsidót, nevezetesen a kapernaumi római százados szolgáját (Mt 8,5–13; Lk 7,1–10) Lukácsból megtudjuk, hogy a százados nem pogány volt, hanem istenfélő. Azt mondta Jézusnak: *Uram, nem vagyok méltó, hogy bajlékombá jöjj, hanem csak egy szót szólj, és meggyógyul a szolgám.* A kegyes római meg akarta akadályozni, hogy Jézus egy nem zsidóval való érintkezés folytán tisztátalanná legyen, ezért kérte Jézust, hogy távolból gyógyítsa meg szolgáját. Hogy Jézus, a csodarabbi ezt meg tudja tenni, azt egy önnönmagára vonatkozó hasonlatra alapozta: *Én is hatalmas alá vetett ember vagyok, és nekem is vannak alárendelt katonáim. Mondom az egyiknek: Menj el! – és elmegy, a másiknak: Jöjj ide! – és idejön, vagy szólok a*

szolgáimnak: Tedd meg ezt! - és megteszi. Amikor Jézus ezt hallotta, elcsodálkozott, és így szólt kísérőjéhez: Senkiben sem találtam ilyen nagy hitet Izraelben - és még abban az órában meggyógyult a szolga.

Csupán ebben a két történetben gyógyít Jézus nem zsidót. A döntő szót mindkettőben a „pogány” mondja ki, nem Jézus, mégpedig olyan szót, mely mély benyomást tesz Jézusra. Jegyezzük meg, hogy a rabbinikus forrásokban senki sem képviseli azt az álláspontot, hogy nem zsidót nem kell vagy nem szabad gyógyítani.

Abból a képből tehát, amelyet az első három evangélium őrzött meg számunkra, világosan kitetszik, hogy a zsidó Jézus zsidók közt működik, és csak köztük akar működni. Ezt Pál, a pogányok apostola is megerősíti: Jézus alá volt vetve a Törvénynek (Gal 4,4); a zsidóság szolgájává lett az Isten igazságáért, hogy megerősítse az atyáknak adott ígéreteket. (Róm 15,8)

Helyesen jártak-e el tehát a különböző zsidó-keresztény szekták, amikor zsidó módra éltek, és úgy vélték, hogy Jézus így akarta? E zsidó emberek a zsinagóga által cretnék hírébe hozva, a nagy egyháztól tévelygőknek bélyegezve, abban a szilárd meggyőződésben éltek, hogy ők az egyedüliek, akik valóban őrzik Mesterük örökségét, és ezáltal a zsidóság valódi értelmét is csupán ők ragadták meg. A történelem elment mellettük, ezért lettek oly megkeseredettek, s berkeikben Jézus igehirdetése fokozatosan merev, apologetikus torzképpé vált. Még a X. században is megtaláljuk őket valahol Moszul körül,⁸² nagyon magányosan, emberföltti hűségükkel.

A szeretet